

ADATOK A N. MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK TÖRTÉNETÉHEZ. ¹

Összeállította : CSONTOSI JÁNOS.

A M. Nemz. Múzeum könyvtárát néhai gróf Széchenyi Ferencz Bécsben, 1802. nov. 25-én kelt s néhai Ferencz császár és apostoli magyar király által november 26-án megerősített alapító oklevéllel oly célból alapította, hogy az specialis nemzeti magyar könyvtár legyen s gyűjteményében felölelje mindazon nyomtatványokat és kéziratokat, melyek Magyarország történetére bármi tekintetben vonatkoznak.

A könyvtár alapját a gróf nagyeczeni könyvtára képezte, mely 11,884 műből, körülbelül 15,000 kötetben és 1152 kéziratból, körülbelül 2000 kötetben, kizárólag hungaricákból, és tekintélyes térkép-, kép-, ezimer- és éremgyűjteményből állott, melyeket a főúri alapító hazafias nagylelkűséggel a magyar nemzetnek e célra felajánlott.

Ezenkívül saját költségén kinyomatta 13 kötetben a könyvtár nyomtatványainak, kézíratainak és érmeinek catalogusát, melyet alább az irodalmi rovatban ismertettünk.

A nemeslelkű gróf kikötötte : hogy az általa alapított könyvtár székhelye Pest városa vagy azon város legyen, hol az ország legfőbb hatóságai székelnek ; hogy a Nemzeti Múzeumnak első törzssosztályát képezze, továbbá, hogy annak őret, irnokát és fűtőjét, ki egyszersmind a szolgálai teendőket is végzi (custos, cancellista, et calefactor) ő, és utána családjának azon tagjai nevez-

¹ Ezen jelentés eredetileg a m. kir. országos statistikai hivatal által a magyarországi könyvtárakról kiadandó nagy munka számára a könyvtár hivatalos actáiból készült. Tekintve azonban az abban foglalt adatokat, czélszerűnek tartottuk azt folyóiratunkban egész terjedelmében lenyomatni. Szerk.

zék ki, illetőleg a kormánynak kinevezésre terjesszék fel, kik a családban a legnagyobb méltóságot viselik.

Az általa kijelölendő 3 egyénről kikötötte még az alapító gróf, hogy catholicusok legyenek; ezenkívül az őri és írónoki állomások betöltésénél különös tekintetben kívánta részesíttetni azokat, kik a gróf Széchenyi-családnál nevelősködtek, vagy a család körül érdemeket szereztek.

Az intézet fővédnökségét József főherceg, az ország nádorispánja vállalta el, ki a Nemzeti Múzeum, s különösen a könyvtár körül elévülhetlen érdemeket szerzett magának. Ő nyitotta meg a közönségnek ünnepélyesen az alapító gróf Széchenyi Ferencz jelenlétében 1803. december 10-én a könyvtárt, miután ez már előbb Nagy-Czenkről Pestre hozatott s a pálosok pesti zárdájában felállítatott. Első könyvtárnoka Miller Ferdinánd nagyváradi jogakadémiai tanár lett, kit a nádor az alapító gróf ajánlatára 1803-ban nevezett ki.

1804. február 28-án a magyar királyi helytartó-tanács kötelességökké tette az összes hazai nyomdatulajdonosoknak, hogy az általok kiadandó nyomtatványokból az országos könyvtárnak egy-egy példányt küldjenek.

1805-ben a könyvtár becesebb tárgyai a nádorispán rendeletéből, a francia háború miatt ládába rakattak és Temesvárra szállítottak, honnét csak a béke megkötése után hozattak vissza.

1806-ban a könyvtár az ügynevezett kis seminariumba (a mai szerb- és lövész-utca sarkán levő zálogházba) költözött át s ott új szekrényekben, új jegyekkel ellátva felállítatott. Ez évben a nádorispán megbízta Miller Ferdinánd könyvtárórt, hogy miután a Széchenyi országos könyvtár múzeummá lesz kiegészítendő, úgy, hogy a hozzátartozó régiségi, természeti tárgyak, valamint képek és festmények alkalmas s a nemzet méltóságának megfelelő saját külön épületben legyenek elhelyezve, egy ilyen épület felállítása iránt tervrajzot nyújtson be.

Miller e megbízásnak 1807-ben eleget tévén, a tervrajzot kinyomatta ily czímmel: „Museum Hungariae Excelsis Regni Proceribus et Incl. Statibus ac Ordinibus exhibitum. Budae Typis Regiae universitatis Hung. fol.“ E tervrajz az országgyűlés tagjai közt szétosztatott s a nádor által az ország törvényhatóságainak is megküldetett. Az 1807-iki országgyűlés gróf Széchenyi

Ferencz alapítványát beczikkelyezte (Corpus jur. hung. Tom. II. Franc. I. Decr. V. anni 1807. Art. XXIV. pag. 511.) s a „Széchenyi országos könyvtár“-ról külön czikk alatt rendelkezik. Itt kapta a könyvtár hivatalosan először a „Széchenyi országos“ czímet.

1808-ban a nádor-ispán a Nemzeti Múzeumnak egy alapot óhajtván teremteni, elrendelte, hogy az összes királyi só- és vámhivatalok fogadhassanak el pénzbeli ajándékokat a múzeumi alap javára, de kötelesek azokat az országos közpénztárba beküldeni. Elrendelte továbbá, hogy a múzeumi tisztviselők fizetéseiket az országos közpénztárból húzzák, s hogy ez a múzeumi alapot kezelje. Ezen alap az országgyűlésnek bemutatott számadások szerint 1808-ban 233,333 frt és $7\frac{3}{8}$ krból állott. Ezen alapból vétetett meg ez évben 4500 frtért Éder József Károly kézirat- és oklevél-gyűjteménye és herbárium. Ekkor ajándékozta a Múzeumnak Grassalkovich Antal herczeg a hatvani-útczában fekvő üres telkét, mely azelőtt egyetemi fűvészkert volt.

Azóta lelkes hazafiak áldozatkészsége nagybeesű nyomtatványokkal, kéziratokkal és metszetekkel gyarapította a könyvtárt.

Ezek közt első helyen említendő a nádor, ki 1809-ben nemcsak saját könyvtárát, hanem Kovachich Márton Györgynek általa 12,000 forinton vásárolt kézirat-gyűjteményét is a könyvtárnak ajándékozta.

Kisebb-nagyobb kézirat-, könyv- és metszetgyűjteményeket ajándékoztak : gr. Rhédey Lajos, Kubinyi Péter, Nagy Ferencz, Genersich János, Horvát István, Kissel Pál, Ivritskay László, Német József és mások.

1809-ben junius 14-én a francia hadak fenyegető előnyomulása miatt a könyvtár ládába csomagolva Nagy-Váradra szállítottott s ott a megyeházban helyeztetett el. Itt maradt nyolcz hónapig és 1810. márczius 10-én szállítottott vissza Pestre.

Ez évben vették meg a múzeumi alapból Szirmay Antal kézirat-gyűjteményét 3000 forintért.

1811-ben az ország közadakozásaiból teremtett múzeumi alap 479,541 frtból állott, mely azonban az ez évben bekövetkezett devalvatió által 95,908 $\frac{1}{5}$ forintra olvadt le. Ez évben becses nyomtatványokat, kéziratokat és okleveleket ajándékoztak a könyvtárnak : Kovachich Márton György, Marczibányi István,

Bessenyei György, Nagy József, az egri és nagyváradai káptalanok és Boronkay Imre.

1812-ben a nádor részletes jelentést tett az országgyűlésnek a Múzeum összes ügyeinek állapotáról. Ezzel kapcsolatban felmerült egy külön e célra építendő múzeumi palota eszméje, mely azonban csak eszme maradt, mert a Múzeum hatvani-útczai telkét a szakértő e célra nem találta alkalmasnak. Ez évben szólította fel a nádor az összes hazai törvényhatóságokat, hogy a birtokukban levő nyomtatott és írott könyvekkel, érkekkel, régiségekkel, természeti vagy műritkaságokkal gazdagítsák a múzeumot. Ennek következtében: Verhovác Miksa, Koller József, Szirmay Antal, Horvát István, Kubinyi Péter, Kovachich Márton György, Miller Ferdinánd és mások becses kéziratokkal, nyomtatványokkal és oklevelekkel gyarapították a könyvtárt. Ez évben a nádor Miller Ferdinánd könyvtárórt múzeumi igazgatóvá kinevezvén, a megüresedett könyvtár-óri állomásra gróf Széchenyi Ferencz Horvát István országbírói titkárt nevezte ki, illetőleg kinevezésre ajánlotta, ki hivatalát elfoglalván, a nádortól 1885. december 7-én hivatalában megerősítettet. Ekkor ajándékozta a pozsonyi káptalan a könyvtárnak azokat a XIII—XV. századbéli kéziratokat és régi egyházi nyomtatványokat, melyeket Horvát István múzeumi könyvtárór a nádor megbízásából, a káptalan ősrégi könyvtárából a Széchenyi országos könyvtár számára kiválasztott.

Ezek közt volt a Pray-codex néven ismert Missale, mely irodalmunk legrégebb magyar nyelvemlékét, a Halotti Beszédet és Könyörgést tartalmazza.

Ez évben a nádor 11 aranyon megszerezte a „Capitula concordiae“ című ősnymtatványt s azt a könyvtárnak ajándékozta.

1813-ban megkezdettek az alkudozások gr. Batthyányi Antallal a hatvani és kecskeméti kapu közt fekvő nyári lak és a hozzá tartozó kertnek a Nemzeti Múzeum céljaira való átengedése iránt.

Az alkú 220,000 frtban csakhamar megkötöttet. A telek másik részét, mely már más magántulajdonosok kezén volt, a nádor közbenjárására 43,850 frton szintén sikerült megszerezni. Az egész telek 10,000 □ ölnyiből állott; a rajta levő kisebb épületek a múzeumi szolgálóknak engedtetek át lakhelyül, s ez

évi nov. 17-én Miller Ferdinánd múzeumi igazgató ünnepélyesen bevezettetett a telek birtokába. Ez időtáiban adták el árverés útján a Múzeum hatvani-utezai telkét 94,670 frt $35\frac{2}{5}$ krért, s nov. 22-én a nádor elrendelte, hogy a Múzeum némely osztályai az újonnan szerzett helyiségekbe költözzenek át.

1814-ben a nádor a frankfurti városi tanácstól ajándékba nyert Hartvik-féle XIII. sz. legendát ajándékozta a könyvtárnak.

1815-ben april 29. Marczibányi István titkos tanácsos végrendeletében 70,000 forint alapítványt tett oly czélból, hogy ennek évi kamataiból 1000 frt a Múzeumnak adassék oly feltétel alatt, hogy ebből 500 frt évenként vagy a tisztviselők javadalmazására, vagy könyvek vásárlására, vagy az alaptőke gyarapítására fordíttassék, a mint a nádor ez iránt rendelkezik; továbbá a Múzeum tűzzön ki évről-évre 3—3 nyelvtudományi pályakérdést, s annak, ki a Pestmegye által kinevezendő bíráló bizottság ítélete szerint magyar nyelven a legjobb művet küldi be, jutalmúl 100 frtot fizessen; végre a ki a legjobb tudományos művel gyarapítja a nemzeti tudományos irodalmat, a fennmaradt 400 frtot kapja jutalmúl.

Ez évi május 5-én néh. Sándor István örökösei, azon 10,000 frtot, melyet Sándor István a felállítandó magyar tudós társaságnak hagyományozott, a Múzeumnak engedték át oly feltétellel, hogy annak 6-os kamatai a múzeumi tisztviselők javadalmazására fordíttassanak. Ez évben az alapító gróf 11 kötet kéziratot és 2 nyomtatványt, a nádor pedig 8 középkori codexet ajándékozott a könyvtárnak.

1816-ban Khimm Ferencz és Mihály a múzeumi tisztviselők fizetésének javítása czéljából a személyes járandóságok alapjához 1000 frt tőkével járultak.

Ez évben a nádor a közadakozás útján gyűlt pénzalapból, a könyvtárnál egy segédőri állomást szervezett s arra Kovaehieh József Miklóst nevezte ki.

1817-ben Vitéz József udvari agens 1000 fritos alapítványt tett oly czélból, hogy ennek kamatai fele részben a Múzeum javára, fele részben pedig magyarországi tárgyú tudományos értekezések kinyomatására fordíttassanak.

Ez évben a Múzeum telkén levő helyiségekben (a Batthyányi-féle lakban) gróf Csáky László tinnini felszentelt püspök

és az alapító gróf szekrényeket készíttettek, hova a könyvtár a seminariumból még ez évben átszállított.

1818-ban gróf Széchenyi Ferencz, soproni könyvtárát, mely kizárólag külföldi munkákból állott, a Nemzeti Múzeumnak ajánlódokozta oly kikötéssel, hogy az „segédkönyvtár“ cím alatt, mint külön könyvtár kezeltessek, a benne található duplumok és a nem szükséges munkák adassanak el, s a bejövendő összeg kamatai a könyvtári tisztviselők csekély fizetésének pótlására fordíttassanak. Ennek következtében a nádor nov. 14-én Horvát István könyvtárórt Sopronba küldte, ki itten a könyvtárt jegyzékbe vette és megbecsülte. E szerint állott az 5086 műből, 9206 kötetben, melyek 25,000 ezüst forintra voltak becsülve, és 6000 db rézmetszetből és földabroszból, melyeknek becsértéke 9000 frtra tétetett. Gróf Széchenyi 2 törzsalapítványa áll tehát összesen 16,966 műből és 24,206 kötetből, 2000 kéziratból, 6000 rézmetszet és földabroszból és tekintélyes érem-, kép-, térkép- és czímer-gyűjteményből. Ez évben vásárolták meg a könyvtár számára 7000 forintért Kítaibel kézirat-gyűjteményét.

1819 junius 25-én gróf Széchenyi könyvtára Sopronból Pestre szállított s némely duplumok elárúsításából, az ez év decz. havában tartott nyilvános árverésen 1060 frt folyt be, 1820. febr. 9-ig pedig összesen 2501 frt 20 kr. A nádor azonban a begyűlt összeget keveselvén, az árverést 1820. február 10-én megszüntette s a befolyt összeget a múzeumi alaphoz csatolta.

1821-ben Kovachich József Miklós a Múzeum helyiségében in crudo letett könyveit a könyvtárnak ajándékozta, s ez alkalmal a könyvtárnál viselt segédőri állásáról lemondott, mely azután 40 évig betöltetlen maradt.

1824-ben végrendeleti hagyomány gyanánt kapta a könyvtár Vuchetich Mátyás egyetemi tanár gyűjteményét, mely 61 kötet kéziratból és 1492 kötet nyomtatványból állott.

1825-ben 5000 forintért megvásárolta a könyvtár Kéler Gottfried kézirat- és könyvgyűjteményét, mely összesen 1492 munkát foglalt magában. Ez évben az alapító életnagyságú arczképét a gróf fiai saját költségükön Enders Tamás bécsi festő által lefestették s a Múzeumnak ajándékozták, hol az a képtár helyiségében felállított. E kép jelenleg a könyvtár helyiségében az alapítóról nevezett Széchenyi-termet díszíti.

1827. május 3-án gróf Széchenyi Lajos, az alapító fia, a könyvtárnak 10,000 frt alapítványt tett, oly czélból, hogy ennek kamataiból évenként 400 frt magyar könyvek vásárlására, 100 frt pedig az alapítványt kezelő könyvtárőr javadalmazására fordítottassék. Ez évi október 27-én hirdettetett ki az országgyűlés azon határozata, mely szerint a múzeumi könyvtárnak minden nyomtatványból, továbbá fa-, réz-, aczél- és kőmetszetekből egy köteles példány küldendő.

Ugyanezen országgyűlés egyik (Art. XXXV.) törvényezik-be beczikkelyezetttek mindazon pénzbeli adományok, melyeket a megyék, sz. kir. városok, testületek és egyesek, részint az egész Múzeum, részint különösen annak valamely osztálya javára tettek. Ezen adományok összege akkor 606,990 frt 39 krajczárra, az 1836-ik évi országgyűlési kimutatásban 105,754 forintra, összesen tehát 712,744 frt 39 krajczárra ment.

Az 1832—36-iki országgyűlés emlékezetes marad a Múzeum és a könyvtár történetében. Ez szavazta meg a költséget id. Jankovich Miklós európai hírű gyűjteményének megvásárlására s 125,000 ezüst forintért biztosította a Nemzeti Múzeumnak azon nagybecsű könyv-, kézirat-, oklevél-, érem-, régiség-, fegyver-, ékszer- és festmény-gyűjteményeket, melyeket Jankovich egész életén át, nagy költséggel, fáradsággal és szakismerettel Európaszerte összevásárolt. Ugyanezen országgyűlés (37. t.-cz.) az építendő új múzeumi épület költségeire 500,000 forintot ajánlott meg. Ezenkívül a karok és rendek, Deák Ferencz indítványára, Horvát Istvánnak a Széchenyi országos könyvtár őrének, ki fáradhatlan munkássága és roppant ismeretei által a külföldön is köztiszteletet, nemzetünktől pedig a hazai történetek, diplomatica és a magyar nyelv körül szerzett jeles érdemeivel hálát és köszönetet vívott ki magának, nem annyira jutalmúl, mint inkább nemzeti közmegtiszteltetés gyanánt, egyedül és egyenesen személyére, fizetésén kívül évenként 2000 pengő forint országos dotatiót szavaztak meg.

1835-ben gróf Illésházy István nagybecsű dubniczi könyvtárát, melyben a Thurzók régi könyvtarából is voltak példányok, ajándékozta a könyvtárnak. A gyűjtemény több ezer kötet nyomtatványból, kéziratból, térkép- és oklevélből ált. Nevezetesebb codexei: a Dubniczi krónika a XV., Cicero de Oratore, Bakocs czímerével

a XV. és Galeotti De dictis et factis Mathiae Regis, a XV. századból.

1836-ban kezdték meg a múzeumi palota alapjainak a lerakását.

1837-ben hozzáfogtak a Jankovich-könyvtár átvételéhez és lajstromozásához. A könyvgyűjtemény nagyobb része 165 ládába csomagoltatván, a Múzeum telkén levő régi épület első emeletére szállítottott. A többi tárgyak (könyvek, kéziratok, oklevelek, képek, régiségek, drágaságok és ékszerek) egyelőre a Jankovich házban zár és pecsét alatt maradtak.

Ez évben Kubinyi Péter 2000 frt alapítványt tett a könyvtárnak a végből, hogy ennek évi kamatai Horvát István könyvtárór fizetésének pótlására fordíttassanak, ennek holta után pedig a nádor rendelkezék vele a Múzeum javára. Ez az alapítvány 1846-ban a múzeumi alapba beolvasztatott.

1838-ban az árvíz betört a múzeumi helyiségekbe. de a tárgyakban kárt nem okozott. A hatvani-útczei Jankovich-házból azonban, minthogy ezt az árvíz összeomlással fenyegette, az ott hagyott tárgyak részint a megyei fegyvertárba, részint az egyetem egyik termébe, részint pedig a Ludoviceumba vitettek át. Ez évben a nádor elrendelte, hogy az ócska múzeumi épületből, melynek lebontása immár szükségessé vált, az összes gyűjtemények a Ludoviceumba szállíttassanak; hol jól-rosszul elhelyezve, egy részök ismét felállítottott, a másik rész pedig ládába rakva elzárattott s így maradt 1846-ig, midőn a könyvtár a Múzeum új palotájában véglegesen elhelyeztetett.

Az 1838—45-ik időszakban, míg a múzeumi palota épült, a könyvtár új szerzeményekkel kevésbé gyarapodott.

1840-ben a Jankovich-gyűjtemény, mely körülbelöl 30,000 kötet nyomtatványból (hungaricák, külföldi jeles munkák és ritkaságok) és kéziratokból — köztök 2 corvin-codex, *Curtius* és *Sallustius* — és 1000-et meghaladó oklevélből állott, átvétetett és lajstromozása véget ért.

1845-ben a nádor a Thuróczy-krónika 1488-ki augsburgi kiadásának egy hártypéldányát, melyet Bécsben 400 frt 9 kron vásárolt, ajándékozta a könyvtárnak.

Ez időre esik a nádor kezdeményezéséből a múzeumi igazgatóság tárgyalása a wolfenbütteli herezegi könyvtár igazgató-

ságával az itteni Corvin-codexeknek megfelelő esere vagy vásárlás útján való átengedése iránt, mely azonban, fájdalom, eredményre nem vezetett.

A múzeumi palota 1845 tavaszán elkészülvén, a hivatalnokok lakásaikba april végén beköltöztek.

A Múzeum osztályai azonban csak 1846-ban kezdték meg az új palotába a költözködést. Legelőször a könyvtár hurezolkodott be, mely gyűjteményei számára az új palota első emeletén 14, egymásba nyíló nagy termet és három zárt folyosót nyert, melyeket azóta állandóan bir. Ezeknek fokozatos bebútorozását a nádor január 27-én rendelte el, minckövetkeztében a könyvtárör hivatalos terme, az olvasóterem és a kézirat- és oklevél-gyűjtemény helyiségei bebútoroztattak. A nádor a könyvtárnak a Ludoviceumból a Múzeumba leendő átszállítására 300 ezüst forintot utalványozott. Az átszállítást azonban Horvát István könyvtárör már nem eszközölte, mert ez évi június 13-án elbúnyt. Harmincznégy évre terjedő működése az intézet történetében maradandó nyomot biztosít emlékének. Mint tudós és könyvtárnok, a könyvtárör állását magas színvonalra emelte, s kéziratban maradt 946 kötetből álló munkáiban oly irodalmi kincsset hagyott nemzetének, a melyért a hazai tudományt mindenkorra hálára kötelezte.

Helyébe a nádor jun. 26-án a Széchenyi-család javaslatára Mátray Gábor ügyvédet s a m. tud. akadémia tagját nevezte ki, ki a könyvtárban Horvát István oldala mellett, mint napdíjas, a lajstromozási munkálatokban már évek óta tevékeny részt vett. A nádor egyúttal megbizta Mátrayt, hogy Horvát István hátrahagyott könyvtára és kézirat-gyűjteményének megvásárlása iránt, annak örökösével tárgyalásokba bocsátkozzék.

Mátray a könyvtárról jelentését ez év végén elkészítette, melyet a nádor kinyomatván, a törvényhatóságoknak megküldött, ajánlván a könyvtárnak az ország költségén leendő megvásárlását.

Erre Pest vármegye késznek nyilatkozott a könyvtárnak 80,000 forintért leendő megvásárlásához arányosan járúlni. Ennek következtében a nádor az örökösökkel ideiglenes egyezsége lépven, utasította a Múzeum igazgatóságát, hogy a könyvtárt a hozzá tartozó bútorokkal tüstént vegye át s vitesse át a Múzeumba,

a mi haladék nélkül meg is történt. — A gyűjtemény 30,000 kötet nyomtatványból, kéziratból és oklevélből állott. Véglegesen azonban csak 1851-ben 60,000 forintért vétetett meg az örökösöktől.

Horvát István könyvtárának megvétele volt a nádor utolsó intézkedése, melyet a Múzeum könyvtára érdekében tett, mivel 1847. jan. 13-án meghalt. Halála az országra csapás s intézetünkre nézve pótolhatatlan veszteség volt, mivel benne a Múzeum nemcsak fővédnökét, pártfogóját, hanem valóságos atyját veszíté el, ki a Múzeumot saját gyermekének tekintette, gyöngéden őrködött fejlődése és haladása fölött s 1802—1847-ig, 45 éven át érdekében mindent megtett, a mit az akkori körülmények közt tennie lehetett. Midőn a Múzeum védnökségét 1802-ben elvállalta, az még akkor, mint vendég, bérházban volt elhelyezve s csak a Széchenyi-könyvtárból állott, s mikor meghalt, a Múzeumnak már saját fényes palotája volt, melyben a könyvtáron kívül régiségtári, természetrajzi és képtári osztályok nyertek elhelyezést. A könyvtárnak pedig részint vásárlás, részint ajándék útján megszerezte mindazon nagy könyv- és kézirat-gyűjteményeket, melyeket az akkori legelőkelőbb hazai amatőrök gyűjtöttek. Halálakor a múzeumi könyvtár könyv- és kéziratállománya a 120,000 kötetet jóval meghaladta.

A könyvtár most állandó helyiséggel bírván, az ujonnan bútorozott termekben úgy állítottatott fel, hogy a kéziratok és oklevelek külön termekben, a voltaképeni Széchenyi-könyvtár és a kisebb szerzemények külön teremben és a Széchenyi által segéd-könyvtár czímen adományozott külföldi munkák gyűjteménye szintén külön lettek elhelyezve; a Jankovich-, Illésházy- és Horvát-féle gyűjtemények ellenben, külön termekben, régi szekrényekben, egymástól elkülönítve állítottak fel. Ekkor kezdték meg a kézirat- és oklevél-gyűjteményt, a Széchenyi-könyvtárt és a kisebb szerzeményeket rendszeresen lajstromozni. Ezen időbeli gyarapodásokból kiemeljük :

1848-ban Czeh János a könyvtárnak 70 db oklevelet és Gallovich Vincze 400 műből és 650 kötetből álló könyvgyűjteményt ajándékozott. A magy. kir. pénzügyminiszterium pedig az eltörölt szerzetes rendek azon könyveiből, melyek a kir. kamara levéltárába kerültek, 250 kötet nyomtatványval és 27 kéz-

íráttal; — Sadler J. pedig 1849-ben 104 kötet kéziráttal gyarapította a könyvtárt.

Az ötvenes években a legnevezetesebb szerzemények azon ösnyomtatványok, nyomtatványok, kéziratok és oklevelek voltak, melyeket a könyvtár néhai idősb Jankovich Miklós második gyűjteményéből 1852-ben tartott árverésen 8016 frt 12 krért vásárolt.

E szerzemény állott 1448 régi oklevélből és 305 töredékből, továbbá 12 db középkori pergamen- és 90 db középkori papír-kéziratból és 9 beceses ösnyomtatványból.

1853-ban a feloszlott magyar kereskedelmi társulat 144 kötetből álló kézíratait s két láda leveleit a múzeumi könyvtárnak ajándékozta, egyúttal ezek gondozásáért a könyvtári szolgának 200 forintnyi alapítványt tett.

1854-ben pedig Petrich András végrendeleti hagyatékából 128 kötet nyomtatványt és 2 kéziratot kapott a könyvtár.

1855-ben a cs. k. helytartó rendelete következtében a múzeumi könyvtár az 1804 óta élvezett köteles példányoktól megfosztatott, melyek ezentúl az Akadémiába voltak küldendők.

Ezek helyett kárpótlásul kapta a rendőrséghez benyújtott próba-nyomtatványokat. Nehány nyomda azonban ezentúl is küldött példányokat a Múzeumnak. Az előbbi rend csak a magyar kormány megalakulásával állott helyre.

1857. május 8-án Ferencz József ő cs. és kir. Felsége, Erzsébet király asszony ő Felségével meglátogatta a múzeumot s ennek czéljaira 50,000 frtot ajándékozott. Az összeg 1865-ben tétetett folyóvá s a könyvtárra eső részletből az olvasó terem bebutorozásának és régi hírlapok bekötésének költségei fedeztettek.

1858-ban Karácsonyi Guido 2000 frt alapítványt tett a könyvtárnak oly czélból, hogy annak kamatai a könyvtár könyveinek bekötésére fordíttassanak. Az erről szóló számadások évenként neki vagy családjának beküldendők.

1859-ben a magyar hölgyek a múzeumi termek butorozására 26,000 forintot gyűjtöttek, mely összegből a Múzeum dísztermén kívül a Széchenyi-terem és az incunabulumok terme is bebutoroztatott.

1860. ápril 24-én a Kovachich József Miklós lemondása következtében megüresedett segédőri (adjunctusi) állomás 40 évi szünetelés után betöltetett.

Ez állásra Barna Ferdinánd ügyvéd és nagyváradai pénzügyi fogalmazó neveztetett ki s hivatalát ez év június 1-én foglalta el.

1866-ban Ő Felségének márcz. 15-éről 3833 szám alatt kelt udvari rendelete következtében a m. kir. udvari helytartó tanács a múzeumi könyvtár kézirat- és oklevél-gyűjteményéhez egy segédőri (adjunctusi) állomást rendszeresített s erre Supala Ferenczet nevezte ki.

Ez évben a könyvtár olvasó terme teljesen bebútoroztatván, a közönség használatára megnyitott.

Az ez évi ajándékokból kiemelendő gróf Sándor Móríc budai könyvtára, mely 17 kötet kézirat, 1777 kötet nyomtatványból állott.

Az 1867-ik év a Múzeum s a könyvtár történetében új aerát jelez. Az alkotmány teljes visszaállításával az ország ügyeinek vezetésére ő Felsége magyar felelős miniszteriumot nevezvén ki, a Múzeum összes ügyeinek vezetését a vallás és közoktatási magy. kir. miniszter vette át.

Báró Eötvös József vallás és közoktatási m. kir. miniszter átvevén tárczájának vezetését, a múzeumi ügyek előadásával dr. Hegedüs Candid Lajost, a vallás és közoktatási miniszterium osztálytanácsosát bizta meg, ki a Múzeum ügyeinek beható tanulmányozása után az intézet állapotáról kimerítő jelentést készített, melyet a miniszter minden részleteiben elfogadott és jóváhagyott. E jelentés forduló pontot képez a könyvtár történetében, mert innét datálódik a könyvtár összes nyomtatványainak szakszerű rendezése s a könyvtárnak a tudomány mai elvei szerinti lajstromozása.

A múzeumi könyvtár tisztviselőinek elégtelen volta, a könyvtári szerzeményeknek 65 év alatt felszaporodott nagy halmaza, a sokszori huzakodások s azon körülmény, hogy a könyvtári helyiségnek azon termei, (6 terem) melyekben a Jankovich, Horváth, Illésházy és más gyűjtemények őriztetek, még bútorozva nem voltak, s egyéb körülmények okai voltak annak, hogy a könyvtár lajstromozása nem haladhatott oly mérvben, a mint azt az intézet és a hazai művelődés érdekei kívánták.

A könyvtár gyűjteményeiből ez időben lajstromozva és ezédulázva voltak : az úgynevezett Széchenyi-könyvtár, mely az alapító gróf hungaricáiból és az azóta szerzett hungaricákból (a Jankovich-, Illésházy- és Horvát-gyűjteményt ide nem számítva) állott, összesen 58,353 kötet ; továbbá a 13,000 kötetből álló kézirat-gyűjteményből 11,810 s a 4046 oklevélből 1468 db. Lajstromozatlan volt 2578 oklevél, a Széchenyi magyar könyvtárból 4370 kötet, a kéziratokból 1190 kötet és az úgynevezett segédkönyvtár, (külföldi munkák) 14,805 kötet egészen, továbbá a Jankovich-, Illésházy- és Horvát-gyűjtemény, mintegy 65,000 kötet, 36,000 kötet hírlap, 4000 kötet duplicatum és a 15,000 darabot meghaladó térkép-, fa-, réz-, aczélmetszet-, könyomat- és réztáblák-, fénykép- és pecsétnyomat-gyűjtemény.

Ennek következtében b. Eötvös József közoktatási miniszter dr. Hegedüs Candid Lajos osztálytanácsos javaslatára 1868 október 21-én 17,115 sz. a. kelt leíratával, a múzeumi könyvtár rendezetlen részének végleges rendezését és lajstromozását rendelte el s a lajstromozási munkálatok vezetésével Barna Ferdinánd könyvtári segédőrt bizta meg s ezt az újabb könyvtár-tudomány vívmányainak s egy európai újabb közkönyvtár rendezésének, lajstromozásának, felállításának és kezelésének tanulmányozására államköltségen Münchenbe küldötte ki.

A miniszter a könyvtárrendezés keresztülvitelére az országgyűléstől államsegélyt eszközölvén ki, ez évi decz. 18-áról 21,205 sz. a. kelt rendeletével a könyvtárrendezés módzatait egy kimerítő útasításban részletesen megállapította ; a rendezési munkálatoknak keresztül vitelével Barna Ferdinánd segédőrt bizta meg, melléje Supala Ferencz segédőrt osztotta be és 10 napidíjast bocsátott rendelkezésére.

A rendezésnél mintául a müncheni királyi könyvtár rendszere fogadtatott el némi módosítással, és pedig úgy, hogy megtartatván az osztályozásnál XII tudományos osztály, az alszakok száma 111-re reducáltatott.

Hogy pedig a rendezési munkálatok a miniszterium közvetlen felügyelete és ellenőrzése alatt álljanak, a rendezés tartamára Vilecz Camill miniszteri titkár személyében miniszteri biztos neveztetett ki. Ennek rendelte alá a miniszter a könyvtárrendezés összes személyi és dologi ügyeit, Barna Ferdinánd

segédőrt pedig a rendezés, felállítás és lajstromozás tartamára a múzeumi igazgató és Mátray Gábor könyvtárőr fegyelmi hatósága alól feloldotta. Ennek következtében a szakszerű rendezés nagy munkája a könyvtárban 1869-ben megkezdődött és 1875-ben befejeztetett.

A rendezés először csak a könyvtár rendezetlen részének lajstromozására szorítkozott, ennek befejezésével azonban az 1869 előtt rendezett részre is kiterjesztetett s itt is következetesen keresztülvitetett. A könyvtár most *egy rendszer szerint* lévén rendezve, melynek keretében a hungaricáknak külön osztálya van, az összes nyomtatványok, a gyűjteményre való minden tekintet nélkül, commassáltattak, szakok szerint felállítottak, a duplumok kiselejteztettek, a czédula-lajstrom czédulái egyesítettek s a különböző gyűjteményekből, adományokból és szerzeményekből állott könyvtárból egy egységes nagy könyvtár lett, mely megtartva specialis nemzeti jellemét, a könyvtártudomány legújabb elvei szerint van rendezve s nemcsak könyveinek mennyiségénél és minőségénél, hanem rendezett voltánál fogva is a tudományos igények mai színvonalán áll.

Jelleme, természete ma is az, melyet a boldogült alapító számára kijelölt. Gyűjteményében egyesíti a nem hungaricákat is, de ezeket nem gyarapítja, hanem vásárlásoknál kizárólag a hungaricák kiegészítésére és gyarapítására fordítja figyelmét. Ezeken kívül pedig csak könyvtártudományi, bibliographiai segédmunkákat és kiválóbb történeti forrásmunkákat szerez.

A könyvtár rendezésének megkezdése összeesik Pulszky Ferencnek a Nemzeti Múzeum igazgatójává történt kinevezésével, ki a Múzeum történetében egy új korszakot nyitott meg, melyet a regeneratio korszakának nevezhetünk.

Az ő igazgatása alatt a Nemzeti Múzeum európai színvonalra emelkedett s elérte a fejlődés azon fokát, mely neki az európai culturállamok hasonló intézetei közt kitünő helyet biztosít.

Az ő igazgatása alatt a Nemzeti Múzeum dotatiója emelkedett, a tisztviselők száma gyarapodott, ezeknek fizetései a régiekhez képest javítottak s az osztályok gyűjteményei szakszerűen rendeztettek és lajstromoztattak.

A könyvtárban ez idő alatt hajtattott végre a szakrendezés nagy munkája, bebútoroztatott erkélyes szekrényekkel négy nagy

terem, a hivatalos személyzet száma három tisztviselővel¹ s három szolgálával gyarapodott, s az osztály nyomtatványokban, kéziratokban és oklevelekben oly mérvű gyarapodást nyert, a minőt csak a harminczas években tapasztalunk. Az ez időbeli gyarapodásokból kiemeljük a következőket.

AJÁNDÉKOK:

1869. Ferencz József ő. cs. és kir. apostoli felségének ajándéka: négy konstantinápolyi Corvin-codex.

Kölesey Ferencz végrendeleti hagyatéka 1158 kötet nyomtatvány, a Nemzeti Casino adománya 934 kötet hirlap.

A m. kir. belügyminiszterium ajándéka, a felosztott helytartótanács levéltárából 1208 kötet nyomtatvány.

A belügyminiszterium ajándéka, a Hajnóczy-könyvtárból 660 kötet nyomtatvány és 20 kézirat.

Pulszky Ferencz ajándéka 450 kötet nyomtatvány.

A m. kir. kereskedelmi miniszterium ajándéka 1350 czéh-szabály.

Fraknoi Vilmos ajándéka: Töredék legrégibb magyar nyomtatványból, XV—XVI. századból.

A Kállay, Bárány, Jeszenák, Hanvay, Dancs, gróf Berényi, Soos, gróf Forgách, gróf Eszterházy, Békássy, gróf Rhédey és Kisfaludy-családok levéltárai, mint örök letétemények, továbbá özvegy Bükk Zsigmondné és Szily Kálmán ajándéka, összesen 50,000 oklevél és levél.

VÁSÁRLÁSOK:

A Múzeum rendkívüli dotatiójából megvásároltatott:

Jászay Pál kézirat-gyűjt.	3000	frt.
Farkas Lajos könyv- és kézirat-gyűjt.	7500	„
Nagy István kézirat- és oklev.-gyűjt.	5000	„
Vörös Antal könyv- és kézirat-gyűjt.	3600	„
A Fáy-gyűjteményből származó Sylvester grammatikája 1539-ből.	1100	„
Könyvkiállítási fényképek gyűjt.	2080	„

¹ Pulszky Ferencz igazgatóságának első éveiben a könyvtár Széchenyi-alapítványi irnokja segédi (assistensi) czímet nyert s a rendezéshez egy új segédi állomás rendszeresített. 1882-ben a könyvtár oklevél-gyűjteményéhez egy levéltárnoki, a folyó ügyekhez egy irnoki állás rendszeresített. a két segédi állás pedig segédőri rangra és fizetésre emeltetett.

Tunyogi oklevél-gyűjt.	2000	frt
Torma-féle oklevél-gyűjt.	1000	„
Liszkay József könyv- és kézirat-gyűjteménye	600	„
Gyurikovich oklevél-gyűjt.	462	„
Hodzsza-féle könyv-gyűjt.	600	„

Összesen : 26942 frt.

Ez összegbe azon szerzemények, melyeket a könyvtár rendszer évi dotatiójából vásárolt, felvéve nincsenek.

A Pulszky-aeraba esik Fraknói Vilmos történésznek s a m. tudományos Akadémia osztálytitkárának könyvtárőri működése a könyvtárban, ki a nyugalomba vonult s érdemekben gazdag Mátray Gábor helyébe 1875-ben neveztetett ki könyvtárörnek s négy évet meghaladó, rendkívül tevékeny működésével maradandó nyomot hagyott a könyvtárban. Az ő könyvtárnok-ságához fűződik a „Magyar Könyv-Szemle“ czimű folyóirat alapítása, melyet az osztály ritkaságainak s a hazai könyvtárak ismertetésére, továbbá a bibliographiai és könyvtártudományi ismeretek terjesztésére 1876-ban a könyvtár kiadásában alapított s mely a jelen évben tizedik folyamába lép. Ő hozta létre a könyvtárban az osztály kiválóbb ritkaságaiból az állandó könyv-, kézirat- és oklevél-kiállítást, s széleskörű tudományos összekötetései által a külföldi könyvtárakkal oly tudományos érintkezéseket szerzett a könyvtárnak, a minőkkel ez ezelőtt nem birt. Emelte a könyvtár tudományos reputációját, hatással volt a fiatal könyvtárnoki és levéltárnoki nemzedék képzésére, midőn fiatal történészeket a könyvtárban mint gyakornokokat alkalmazott s itt valóságos kis iskolát nyitott a könyvtártudományi, bibliographiai, levéltárnoki és diplomatikai ismereteknek. Könyvtárnok-sága alatt 1877. nov. 17-én Urunk királyunk ő Felsege legmagasabb látogatásával tisztelte meg a könyvtárt.

Könyvtárnoki működését azonban nem sokáig folytathatta, mert 1878-ban nagyváradi kanonokká kineveztetvén, majd 1879-ben a m. tud. Akadémia főtitkárává megválasztatván, a könyvtárban viselt könyvtárőri állásáról lemondott. Helyébe 1879. októberben a gróf Széchenyi-család felterjesztésére Székelyi Majláth Béla, volt lipóthyi alispán s ismert történet- és régiség-buvár neveztetett ki könyvtárörnek, kinek vezetése alatt a könyvtár a megkezdett irányban és szellemben halad előre. Alatta a könyv-

tár részt vett a velencei nemzetközi földrajzi, továbbá a bécsi könyvkiállításon s az 1882-iki budapesti országos könyvkiállításon 2000-nél több nyomtatványt és kéziratot állított közszemlére. Összefoglalva az eddig mondottakat, a könyvtárról a következő kép nyújtható. A könyvtár a M. Nemz. Múzeum tulajdona, 1802-ben gróf Széchenyi Ferencz által alapított s a Múzeum épületében az első emeleten 14 nagy teremben és 3 zárt folyosón festett faszekrényekben van elhelyezve, nyilvános jellegű s 90 egyénre berendezett olvasó teremmel bír. Termei vízfűtésre vannak berendezve összes helyiségei tűzmentesek.

A könyvtár összes ügyeit a könyvtárőr vezeti, kit feladatában 6 rendszeresített tisztviselő, 4 rendszeresített szolgálja és 4 napdíjas támogat. A tisztviselők az állampénztárból fizettetnek és 100 frt ötödéves korpótléket élveznek.

A könyvtárőr képviseli az osztályt a hatóságokkal szemben, intézi a könyvbevásárlásokat, bekötéseket, reclamatiokat és levelezéseket, szóval vezeti az osztály összes administratív és tudományos ügyeit.

A könyvtár tisztviselőinek fizetése a következő :

1 könyvtárőr 1400 frt fizetéssel, 100 frt alapítványi, 600 frt személyes pótlékkal és természetbeni lakással.

1 segédőr és t. ör 1000 frt fizetéssel, természetbeni lakással, 6 öl tűzifa illetékkal és 300 frt személyes pótlékkal ;

1 segédőr 1000 frt fizetéssel és 300 frt lakbérrel ;

2 segédőr 900 frt fizetéssel és 300 frt lakbérrel ;

1 levéltárnok 900 frt fizetéssel és 300 frt lakbérrel ;

1 irnok 500 frt fizetéssel, 200 frt lakbérrel és 100 frt személyes pótlékkal ;

1 felügyelő-szolga 400 frt fizetéssel, természetbeni lakással és 50 frt ruhapénzzel ;

3 szolgálja 300 frt fizetéssel, 60 frt lakbérrel és 50 frt ruhapénzzel ;

4 napdíjas 1 frt 50 krtól 2 frtig terjedő napidíjjal.

A könyvtár rendes évi dotatiója a Széchenyi-alapítvány 420 frt, s a gróf Karácsonyi-alapítvány 100 frt évi kamatjaival együtt 3500—4000 frt közt váltakozik, melyből 1000 frtot meghaladó összeg bekötésekre, a hátramaradó összeg pedig könyvkézirat- és oklevél-vásárlásra fordítatik.

1884-ben a könyvtárra fordított:

a) személyi kiadásokra	14,099	frt —	kr.
b) könyvvásárlásokra	3,512	„ 14	„
c) bekötésre	1,128	„ 50	„
d) dologi kiadásokra (tisztogatás, oklevél- borítéknak való papír, írészerek, blan- quette-nyomatványok stb.)	703	„ 16	„

Összesen: 19,442 frt 80 kr.

A könyvtár ez évi gyarapodása a következő:

Nyomatvány	3371	köt. és füz.
Kézirat	111	„
Oklevél és levél	4185	darab.

Ezekből:

Köteles példány: 2461 kötet és füzet, ajándék 193 kötet és füzet, 31 kötet kézirat és 3928 oklevél és levél. Vétel: 712 kötet és füzet nyomtatvány, 80 kötet kézirat és 257 db oklevél és levél.

Ez évben a múzeumi könyvtárban 21,091 egyén használt 39,150 nyomtatványt, 1834 kéziratot és 8903 oklevelet; a könyvtáron kívül házi használatra 1451 egyén 3217 kötet nyomtatványt kölcsönzött ki. Összesen tehát: 22,542 egyén használt 42,367 kötet nyomtatványt, 1834 kötet kéziratot és 8903 oklevelet.

A könyvtár nyomtatott könyveinek száma, az ősnymtatványokon kívül, 141,255 műre és 202,494 kötetre rug, melyek a következő szakok szerint oszlanak meg:

	Mű.	Kötet.
I. Encyclopaedia	10,537	15,986
II. Philologia	9,763	13,313
III. Historia	40,870	54,753
IV. Mathematica	3,546	4,956
V. Physica	6,800	10,192
VI. Anthropologia	4,464	6,237
VII. Philosophia	4,324	5,822
VIII. Aesthetica	15,390	21,802
IX. Politica	5,318	7,935
X. Medicina	7,632	10,224
XI. Jurisprudentia	6,331	8,538
XII. Theologia	21,421	28,107
Hirlapok	1,154	6,629

Összesen: 137,550 194,494

Felvétetlen az utolsó szerzeményekből 3,705 8,000

Ezekkel együtt a könyvtár összes

könyvállománya . . . . . 141,255 mű 202,494 köt.

Ehez járúl: 865 incunabulum (1500-ig); 40,000 apró nyomtatvány: dissertatio, régi röpiratok és újságlapok; 12,000 alkalmi versek és beszédek; 10,000 iskolai értesítő; 20,000 egyleveles nyomtatvány (hirdetés, körlevél, színlap, partecedula stb.); 15,301 darab fa-, réz- és kőmetszet; 16,460 kötet kézirat; 80,000 db. oklevél és levél; és 603 db. fénykép, ritka kéziratok, oklevelek és nyomtatványok másolatai.

Ezekből a nyomtatványok legnagyobb része, az utolsó szerzemények, metszetek és egy leveles nyomtatványok kivételével rendezve van. A betűrendes czédulalajstrom 650 4-edrétű, vastag könyvalakú tokban van elhelyezve. Ezenkívül van a könyvtárnak még egy szakkatalogusa is, mely 111 alszakra oszlik s a könyvtár anyagáról szakok szerint nyújt tájékozást. A Széchenyi-féle törzskönyvtárnak és kéziratgyűjteménynek Catalogusát az alapító gróf saját költségén nyomatta ki. Egyéb nyomtatott catalogusa a könyvtárnak nincsen. Az egyes szakgyűjtemények kiválóbb ritkaságairól megjelent ismertetések jegyzéke a könyvtár irodalmi rovatában olvasható. A kéziratgyűjteménynek legnagyobb része, az utolsó szerzemények kivételével, lajstromozva van. És pedig van egy betűrendes czédulalajstrom és egy nyelvek szerinti jegyzék. Munkában van a kéziratgyűjtemény raisonné catalogusának előkészítése, mely a Széchenyi-kéziratgyűjteményről megjelent catalogusnak folytatása lesz s a szakférfiakat a könyvtár fölötté becses kéziratgyűjteményéről fogja tájékoztatni. Az oklevélgyűjteményből körülbelül 8,000 oklevél van lajstromozva.

A felsoroltakon kívül tartoznak még a múzeumi könyvtárhoz az intézet különböző osztályainak szakkönyvtárai is, melyek együtt véve a 15,000 kötetet megközelítik. Ezek az anyakönyvtár kiegészítő részét képezik.

Elismert igazság, hogy a múzeumi könyvtár főleg hungaricákban és ritkaságokban oly gazdag, hogy ehez hasonló gyűjteményt ma lehetetlen volna összehozni.

Ezen ritkaságokból kiemeljük a kiválóbbakat a könyvtár különböző gyűjteményeinek csoportjai szerint. És pedig:

A.

I. RÉGI MAGYAR NYOMTATVÁNYOK.

A M. Nemz. Múzeum könyvtárában található régi (azaz 1711. előtti) *magyar nyelvű* nyomtatványok száma — ide értve a „Magyar Könyv-Szemlé”-ben közölt adalékok illető példányait is — összesen 1056-ra rug, mely létszámban 282 unicum foglaltatik. 15 mű 2—2 és 3 mű 3—3 példányban van meg. Ezeknek legnagyobb részét Szabó Károly, *Régi magyar könyvtára I.* kötetében ismertette.

E 1056 műből esik :

1. a	XVI. századra (1531—1600.)	168 mű s köztök	47 unicum.
2. a	XVII. századra	792 „ „	206 „
3. a	XVIII. századra (1711 bezár.)	96 „ „	39 „

Az ugyane korszakban megjelent hazai idegen nyelvű nyomtatványok közül könyvtárunkban összesen 1113 mű őriztetik, melyek közt 336 unicum-példány foglaltatik. Századok szerint ez összeg következőleg oszlik meg :

1. a	XV. századból van	1 mű [1473-ból.]
2. a	XVI. „ „	74 „ s köztök 14 unicum.
3. a	XVII. „ „	954 „ „ 303 „
4. a	XVIII. „ „	84 „ „ 19 „

Mint legrégebb hazai nyomtatvány, az 1473-diki budai *Chronica Hungarorum* (u. n. *budai krónika*) érdemel különösen említést, melynek leírását az ősnymtatványok közt adjuk.

A magyar nyelvű régi nyomtatványok közül kiemelendők a következő XVI. századbeli unicumok :

1. Legrégibb (ekkorig ismert) magyar nyomtatvány töredéke. Egynegyedréti levél ismeretlen munkából és nyomdából, goth betűkkel nyomtatva. Tartalmaz sz. Pál leveléből részleteket. Felfedezte Fraknoi Vilmos a krakkai egyetemi könyvtár egy XVI. századi könyvtáblájában, hol mint maculatura-levél volt beragasztva. (Ismertetését l. Magyar Könyv-Szemle. IV. (1879.) 169—180 l. Fraknoi Vilmos : A legrégebb magyar nyomtatvány.)

2. *Heyden Sebald. Formulae puerilium colloquiorum.* Krakkó. 1531. Elején csonka.

3. *Sylvester János*. Grammatica Hungaro Latina. Neanesi (= Uj-Sziget, Sárvár mellett.) An. 1539. die 14 Junij. Sr. 48 l. Ekkoráig az első magyar nyomtatvány, mely hazánkban készült.

4. *Ozorai Imre*. De Christo et eius Ecclesia. Krakkó. 1546. Csonka.

5. *Dévay Biró Mátyás*. Orthologia Vngarica. Krakkó 1549.

6. *Pesty Gábor*. Nomenclatura sex linguarum. Bécs 1550. Első kiadás.

7. *Az Urnak Vaczoraiarol* Valo közenseges keresztyeni vallas. Kolozsvár 1559.

8. *Pesti Gábor*. Nomenclatura sex lingvarum. Bécs 1561. Második kiadás.

9. *Károli Gáspár*. Keet könyv. Debreczen 1563.

10. *Heltai Gáspár*. Halo. Kolozsvár 1570.

11. *Poncianus* Historiaia. Bécs 1573.

12. *Kulcsár György*. Az Ördögnee a penitencia stb. Alsó-Lindva 1573.

13. *Csengeri András*. Historia. Debreczen 1574.

14. *Idari Péter*. Historia Alexandri Magni. Debreczen 1574.

15. *Szegedy Lőrincz*. Theophania. Debreczen 1575.

16. *Aritmetica*. Debreczen 1577.

17. *Ilosvai Péter*. Az nagy Szent Pál Apostolnac stb. Debreczen 1577.

18. *Misocacus Vilmos*. Prognosticon. Kolozsvár 1578.

19. *Salánki György*. Historia cladis turceicae. Kolozsvár 1581.

20. *Sztáray Miklós*. Az Viz ezónnee Historiayarol. 1581.

21. *Judicium Magyar Nyelven*. 1581.

22. *Sibolti Demeter*. Lelki hartz. (Galgócz.) 1584.

23. *Effectus Amoris*. Az Szerelemnee ereie. Debreczen 1588.

24. *Salamon Királynak az Dávid Király fianak stb*. Mo-nyorókerék 1591.

25. (*Ó és új kalendarium*.) H. n. 1591.

26. *Pathai István*. Az Sacramentomokrol. H. w. (1593.)

27. *Calepinus (Ambrosius)*. Dictionarium. H. n. 1594.

28. *Heltai Gáspár*. Száz Fabula. Német-Ujvár 1596.

29. *Pécsi Lukács*. Calendarium. Nagy-Szombat. 1597.

30. *Cantiones funebrales*. 1599 előtt.

31. *Pécsi Lukács*. Calendariom. Nagy-Szombat 1599.
32. *Dézsi András*. Historia. Bártfán é. n. (XVI. század.)
33. *Debreczeni Szűr Gáspár*. (Aitatos imadsagok.) Bártfa é. n. (XVI. sz.)
34. *Kákonyi Péter*. Historia az nagy erős Samsonról. Bártfa é. n. (XVI. sz.)
35. *Ormpruszt Kristóf*. Gónoz azzony embereknek stb. Bécs é. n. (XVI. sz.)
36. *Erdélyi Máté*. Az zent János Baptistának feie vetele-reul. (Debreczen XVI. sz.)
37. *Torkos János*. Historia regis Absolon. (Debreczen XVI. sz.)
38. *(Sybillák jövendölése*. Kolozsvár. XVI. sz.)
39. *Bornemisza Miklós*. Historia. H. és év n. (XVI. sz.)
40. *Decsi Gáspár*. Az David Királynak Bethsabeval valo vetkeről. H. és év n. (XVI. sz.)
41. *Idari Péter*. Historia az világ biro Nagy Sándornac stb. H. és év n. (XVI. sz.)
42. *Ilosvay Péter*. Historia. H. és év n. (XVI. sz.)
43. *Markalfnak* Salamon Királlyal valo treffa beszederől stb. H. és év n. (XVI. sz.)
44. *Pólyi István*. Historia. H. és év. n. (XVI. sz.)
45. *Kulcsár György*. Postilla. Bártfa. (XVI. sz.)
46. *Énekéskönyv*. Debreczen (?) (XVI. sz.)
47. *Bogáti Fazekas Miklós*. Ez Vilagi Nagi Sok Zor Zavar-rol valo Enek. H. és év n. (XVI. sz.)
48. *Agenda*. Keresztúr. 1598.

II. ŐSNYOMTATVÁNYOK ÉS KIVÁLÓBB RÉGI (1526 ELŐTTI)
NYOMTATVÁNYOK.

A M. Nemz. Múzeum könyvtárában van összesen 865 ősnymtatvány (incunabulum).

Ezekből kiemeljük a következő ritkaságokat:

1. Cicero de Oratore libri III. 4°. s. let. a.

Ezen év és helynélküli nyomtatvány a *subiacoi* nyomdának első terméke, ¹ mely 1465-ben september 30. előtt nyomtatott s

¹ *First books and printers of the fifteenth century*. New-York, 1884. 2r. 25 l.

ekkorig *csak öt* példányban ismeretes. A bibliographusok ekkorig Lactantiust tartották első subiacoi nyomtatványnak, mely 1465. okt. 29. készült. Azóta azonban, hogy a Fumagalli-gyűjteményből Cicero azon példánya lett ismeretes, melyet a corrector 1465-ben szept. 30-án javított, kétségtelen, hogy ez a legelső subiacoi nyomtatvány, mely Lactantiusnál legkevesebb 30 nappal régibb. A könyvtár legrégebbi nyomtatványa. Elsőrendű bibliogr. ritkaság.

2. 1473. Chronicon Budense. Finita Bude Anno domini M CCCC LXXIII in vigilia penthecostes: per Andream Hess. Kisfolio.

3. H. és év. n. Constitutiones incliti regni vngarie. (Mátyás kir. korából.) Mátyás király fametszetű arczképével. 8-adr.

4. Hely és év n. Capitula concordie dudum inter Gloriosissimum Principem dominum Fridericum Romanorum imperatorem . . . necnon clare memorie Mathiam Hungarie Regem etc. conclusa. (A XV. század végéről, ívrét.)

4^a. Hely és év n. Concordia hungarica inter Fridericum III. Rom. Imp. et Maximilianum, Hungariae regem et Wladislaum Hung. regem Posinii conclusa. Ívrét.

5. 1488. Thúróczy János krónikája latin nyelven. „In inclita terre Morauie ciuitate Brunnensi lucubratissime impressa. Anno salutis M CCCC LXXXVIII. die XX Martii. Ívrét.

6. 1488. Thúróczy János krónikája. „Impressa Augustae per Erhardum Radtolt impensis siquidem Theobaldi feger conceiuis Budensis Anno salutifere incarnationis millesimo quadringentesimo octogesimo octauo tertio nonas Junii.“ Két hártyapéldány, aranybetűs dedációval és egykorúan kifestett metszetekkel. Ugyane kiadásból van két papír-példány is: egyik festett, a másik tiszta.

Egyházi munkák :

7. Missale secundum ritum dom. ultramontanorum. Impresum verone uigesima septima augusti M. cccc. octogesimo. Két példányban. 2r.

8. Breviarium Strigoniense. Venetiis 1480, per Erhardum Radtolt de Augusta. 4r.

9. 1484. Missale secundum chorum alme ecclesie Strigoniensis. Anno incarnate deitatis. M. ccccxxxIIII. die ultima mensis Augusti. in imperiali ciuitate germanie Nurenberga.“ Papír-példány. 2°.

10. 1484. *Breviarium secundum usum ecclesie Zagrabien-sis. Impressum venetiis per Erhardum radtolt de augusta. Anno salutifere incarnationis M.CCCC.LXXXIII. V idus decembris. Hártya-példány gazdagon aranyozott kezdő betűkkel és lapszéli diszítésekkel. 2r.*

11. 1486. *Missale secundum chorum alme ecclesie Strigoniensis. Impressum Uenetijs iterum secundo per Erhardum radtolt de augusta. Anno salutifere incarnationis domini nostri ihesu xpi M. cccc. LXXXVI. die XVIII. Martij. 2r.*

12. 1487. *Sermones tredecim universales Magistri Michaelis de Ungaria incipiunt feliciter. Impressum Argentine Anno domini M.CCCC.LXXXVII. Finitum in vigilia Annunciationis gloriose virginis Marie. 8r.*

13. 1489. *Disputatio Nicolai de Mirabilibus ex Septencastris ord. praed. Nvper Facta In Domo Magnifici Laurentii Medices. Impressum Florentiae per Franciscum diui iacobi civem florentinum die uigesima septima mensis Julii Milesimo quadringentesimo octuagessimo nono. 8r.*

14. 1491. *Missale secundum veram rubricam sacre ecclesie Strigoniensis. Impressum Brunne : impensis Theobaldi Feger concuiis budensis librarij. Anno verbigene Millesimo quadringentesimo nonagesimo primo : die vero Nouembris vicesima prima. 2r.*

15. 1493. *Missale secundum chorum sancte ecclesie Strigoniensis. Impressum venetijs per Johannem Hamman de Landoia Anno salutis M.CCCCXCIII. Kaln. Februarij. 2r.*

16. 1495. *Missale secundum chorum alme ecclesie Strigoniensis. Impressum Uenetijs per Johannem Emericum de Spira. Anno salutifere incarnationis domini nostri iesu christi M. cccc. lxxxv. pridie kalendas nouembris. Egyetlen példány. 4r.*

17. 1497. *De plurimis claris selectisque Mulieribus. Opus de clariss electisque plurimis mulieribus a fre Ja. philippo Bergomense editum explicit. . . Ferrarie impressum. Opera et impensa Magistri Laurentii de rubeis de Valentia. tertio kal. maias. anno salutis nostre M.CCCC.LXXXVII. 2r.*

18. 1498. *Missale secundum chorum alme ecclesie strigoniensis. Georgius stöchs ex sulczbach artis impressorie haud ignarus in vrbe nurnberga octauo die ante kalendas septembres anni ab incarnatione messye 1498. Tieboldi Feger budensis bibliopole impensis. 8r.*

19. 1498. Missale secundum chorum alme ecclesie Strigoniensis. Impressum Venetiis impensis Joannis Paep librarij Budensis per Johannem emericum de Spira. Anno salutifere incarnationis domini nostri iesu christi. M.cccc.lxxxx.viii. III. kalen. Martij. Hártyanyomat gazdagon aranyozott és remekül színezett kezdőbetűkkel. 2r.

20. 1498. Legende sanctorum regni hungarie in lombardica historia non contente. Impresse Venetijs Anno natiuitatis Christi post millesimum quaterque centesimum nonagesimo octauo Idibus Januarij. Impressum impensis Joannis Paep librarij Budensis. 4r.

21. 1499. Sermones de sanctis perutiles a quodam fratre hungaro ordinis minorum de obseruantia comportati Biga salutis intitulati feliciter incipiunt. Impensis. . . et sumptibus prouidi viri Johannis ryman per industrium Henricum Gran in imperiali oppido Hagenaw in ibi incolam diligentissime impressi ac emendati. Finiunt feliciter. Anno ab incarnatione domini Millesimo quaterquecentesimo nonagesimo nono. XIII. die mensis Julii. 4r.

22. 1499. Missale secundum chorum alme ecclesie Quinqueecclesiensis. Impressum venetiis impensis Johannis Paep librarii budensis. Anno M.CCCC.XCIX.VIII. kl. maii. Egy hártya és egy papírpéldány. 4r.

23. 1502. Pomerium quadragesimale fratris Pelbarti ordinis sancti Francisci. Impressi. . . impensis Johannis Schensperger iunioris per magistrum Johannem otmar in Augusta vindelicorum Anno millesimo quingentesimo secundo in vigilia omnium sanctorum feliciter exacti. 4r.

24. 1503. Missale secundum chorum alme ecclesie Strigoniensis. Impressum Uenetijs Impensis Urbani Kaim librarij Budensis. Anno domini M.ccccc.iii. kal. XIII. Augusti. 4r.

25. Missale fratrum heremitarum Ordinis divi pauli eremite. Iyrét, hártya, végén csonka, valószínűleg a XVI. század első éveiből. Ismeretlen ritka példány. (Az utolsó számozott levél: 231.)

26. 1507. Missale secundum chorum alme Ecclesie Strigoniensis. Uenetijs accuratissime impressum arte Luccantonij de giunta Florentini: Impensis verò Johannis Paep librarij Budensis. Anno domini M.ccccc.vii.xvi. kal. decembris. 8r.

27. 1509. Ordinarius Strigoniensis, accuratissime reuisus feliciter explicit Venetijs per Luccantonium de giunta florentinum. Impensis Johannis pap. librarij budensis impressus Anno domini M.cccc.ix. quarto nonas Martii. 8r.

28. 1511. Missale Strigoniense nouissime impressum. Alma venetiarum vrbe quibus imprimendis : Maxima diligentia ac solitudine Nicolai de Franckfordia germani...iussu et impensis spectabilis viri Johannis Paep librarij Budensis. Anno domini M.CCCCXI. Kal. Augusti. 4r.

29. 1511. Missale secundum Chorum et Rubricam Almi episcopatus Zagrabiensis Ecclesie. Uenetijs...Anno christi. 1509. inceptum...absolutum est, Anno 1511. Die 20. Junij. A magyarországi szentek arczképeivel. 2r.

30. 1512. Joannis Pannonii Episcopi quinque Ecclesiarum, Poetae et Oratoris clarissimi Panegyricus : in laudem Baptistae Guarini Veronensis Praeceptoris sui conditus. Viennae Austriae in aedibus Hieronymi Victoris et Joannis Singrenii. Anno M.D.XII. 4r.

31. 1513. Missale Strigoniense. Venetiis in edibus petri Lichtenstein Coloniensis Germani. Impensis vero Stephani Heckel de Rivolo dominarum librarii budensis Anno..1513. 4r.

32. 1518. Missale Strigoniense cum novis additionibus etc. Venetiis in aedibus Lucantonii de giunta florentini Impensis vero Urbani Keym librarii Budensis. Anno..1518. 4r.

33. 1520. Ordinarius Strigoniensis 1520. Venetiis 8r.

34. 1524. Breviarium Strigoniense 1524. Venetiis 8r.

Német nyelven.

35. É. n. Uan deme quaden thyrane Dracula wyda. II. és év n. Kis 4r. 6 lev.

36. 1483. (Wager, Bertold.) Hofmer vonn turcken. Geben uff Kraspergh czu zilg. Am Sonabend nach allerheiligen Tage. Anno 1483. 8r. 4 lev.

37. 1493. (Schedel, dr. Hartmann.) Register Des buchs der Chroniken vnd geschichten von anbeginn der Welt bis auf diese vnsere zeit. Ausz dem latein in disz teutsch gebracht von Georgium alten. Mit Figuren vnd pildnissen von Michael wolgemutz

und Wilhelm pleydenwürffs maler. Nürnberg, 1493. Anthon Koberger. Nagy ívrét 286 lev.

38. É. n. Capittel der bericht od' vertrags vorlangst zwischen dem loblichisten fursten hern Friderichen (III.) — — unn auch Klarer od' loblicher gedechnus Mathias Kunig zu hungern vnd des Kunigreichs zu hungern Prelaten vnd Edelleut der nachvolgung halb desselben Kunigreichs beschlossen gegenainander angenommen. H. és év n. Kis ívrét 11 lev.

39. Wolfgang von Mán. Das leiden Jesu Christi vnnsers erlösers. Augsburg 1515. Hans Schönsberger. Két hártypéldány ritka fametszetekkel. 8r.

42. Thewerdank. Nürnberg 1517. Szép hártypéldány egykorúan szinezett metszetekkel. 2r.

B.

KÉZIRATOK.

A M. Nemz. Múzeum könyvtárának kéziratgyűjteménye összesen : 16,460 kötet kéziratból áll, melyek legnagyobb részt hungaricák, s latin, magyar, német, holland, szláv, olasz, francia, görög, arab, török, perzsa, héber, horvát, ó-szláv, illyr és szerb, orosz és ruthén lengyel, oláh, örmény, spanyol, angol, amhar és budha nyelven vannak írva. Ezekből : 8599 kötet kézirat latin, 4165 kötet magyar és 3203 kötet német nyelvű. A gyűjteményben 400-nál több középkori kézirat, köztük 50 miniature-ökkel, az olasz, francia, burgundi, flammandi, angol, német, holland és cseh könyvfestészeti iskolák termékeiből. A gyűjteményből kiemeljük a következő középkori történeti és philologiai becsű kéziratokat :

I. CORVIN-CODEXEK.

1. Q. Curtius Ruffus : De gestis Alexandri Magni. 1467-ből. Kis ívrétű hártya-kézirat. Colophonja : „Exsersipit Florentie Petrus Ceninius Anno Domini 1467. VII. Idus Aprilis.“

2. C. Sallustius Crispus : De conjuratione Catilinae. Kis ívrétű hártya-kézirat a XV. sz.-ból. Mind a kettő a Jankovich-gyűjt.-ől.

3. Plauti Comoediae XX. Hártya-kézirat ívrétben, a XV. századból.

4. Polybius. Hártya-kézirat ívrétben, a XV. századból.

5. S. Augustinus : De civitate Dei libri XXII. Nagy ívrétű, fényes kiállítású hártya-kézirat, a XV. sz.-ból.

6. Georgius Trapezuntius : Rhetoricája. Ivrétű hártya-kézirat 1467 körül. Mind a négy Urunk királyunk 1868-iki ajándéka.

7. Joannes Scholasticus életrajza és munkái. Kis ívrétű hártya-kézirat. 1470 előtt. Farkas Lajos gyűjt.-ből.

II. MAGYAR NYELVEMLÉKEK.

1. *Halotti beszéd és könyörgés*, a XIII. század első negyedéből. A Pray-codexben.

2. *Szabács viadala* a XV. század utolsó negyedéből.

3. *Magyar naptár*, Batthányi Boldizsár Missaléjából, 1489-ből.

4. *Imakönyv és csizio*, a XVI. századból.

5. *Szent Margit élete*, 1510-ből.

6. *Peer-codex* a XVI. század elejéről.

7. *Simor-codex*, a XVI. század elejéről.

8. *Szent Krisztina élete*, a XVI. század elejéről.

9. *Gömöry-codex*, 1516-ből.

10. *Szent Domonkos élete*, 1517-ből.

11. *Jankovich-töredék*, 1519-ből.

12. *Horvát-codex*, 1522-ből.

13. *Vitkovics-codex*, 1525-ből.

14. *Kazinczy-codex*, 1526-ből.

15. *Érdy-codex*, 1527-ből.

16. *Kulcsár-codex*, 1539-ből.

III. LATIN NYELVŰ CODEXEK.

1. Epistolae S. Pauli (ad Romanos, Corynthios.) X. századból. A boríték belső lapján XIII. századi lapnagyságú miniatüre-rel.

2. Boethii in topica Ciceronis commentarius. X. száz.

3. Cassiodorus de quatuor disciplinis és Boethius de Arithmetica et Musica. X. sz.

4. Apollonii Regis Tyri Historia. Fragmentum. Illustratiók. XI. sz.

5. Virgilius cum commentariis et scholiis germanicis. XI—XII. sz.

6. Orosius. Paulus, Historiarum Libri VI. XII. sz.

7. Pray-codex. A legrégebb magyarországi missale az Árpád-ház korából. Benne a legrégebb magyar nyelvenlék, a Halotti Beszéd és Könyörgés. A XIII. század első negyedéből.

8. Hartvicus : *Legenda S. Stephani Regis Hungariae* 1200 körül.

9. *Bernardi Morlanensis poema de contemptu mundi*. XIII. sz.

10. *Boethius de consolatione*. XIII. sz.

11. *Pauli diaconi Historia Longobardorum*. XII—XIII. sz.

12. *Philonis Judaei Historiarum libri ab initio mundi usque ad David regem. Eiusdem liber quaestionum in genere*. XII. sz.

13. *Platonis Tymaeus ex interpretatione incerti cujusdam*. XII. sz.

14. *Tractatus de substantiis, cum dedicatione ad ducem Normannorum et Comitem Andegavensium*. XII—XIII. sz.

15. *Algorismus. Tractatus de sphaera. Computus Joh. de Sacrobusto etc.* XIV. sz.

16. *Aristoteles : Contieorum libri*. XIII.

17. *Breviarium ad usum eccl. Regni Hungariae*. XIV. sz.

18. *Vita S. Elisabeth, Andreae Regis filiae*. XIV. sz.

19. *Gualterii de Castiglione de vita et morte Alexandri Carminum libri X*. XIII—XIV. sz.

20. *Isidorus de originalibus rerum*. XIV. sz.

21. *Calendarium et necrologium monialium in Jadra*. XIV. sz.

22. *Expositio seu glossa super Juvenalis opera*. XIII—XIV. sz.

23. *Macer Aemilii de proprietatibus herbarum. — Item Matthaei Vindocinensis Historia Tobiae*. XIII—XIV. sz.

24. *Constitutiones synodales provinciae Salzburgensis anno. 1274 et 1281*. XIV. sz.

25. *Tractatus de naturis animalium et de plantis et mineralibus*. XIV. sz.

26. *Alberti Magni liber physicorum*. XIV. sz.

27. *Alphonsi Regis tabellae astronomicae*. XIV. sz.

28. *Jacobi de Belvisio super usibus feudorum*. XIV. sz.

29. *Michael de Buda : Agenda*. XIV. sz.

30. *Statuta synodalia Burchardi episcopi Augustinae ecclesiae*. XIV. sz.

31. *Cassiodorus : Libri variorum*. XIV. sz.

32. Clementis IV. papae Epistolae. XIV. Papir.
33. Sancti Epiphani Episcopi Cypriensis, S. Ignatii et Johannis Damasceni : Vita B. Mariae Virginis, versibus conscripta. XIV. sz.
34. Livius : De bello punico. XIV. sz.
35. Missale dom. Stephani dicti Golsonis de Suprunio 1363. Cum calendario et officiis Sanctorum Regni Hungariae.
36. Missale cum calendario et officiis Sanctorum Regni Hungariae. XIV. sz.
37. Missale cum officiis Sanctorum Regni Hungariae. XIV. sz.
38. Prisciani Prosodia. XIV. sz.
39. Statuta Conciliorum Viennensis et Trevirensis. XIV. sz.
40. Antonii fratris ord. Minorum, Quaestiones super XII. libros metaphysicae. XIV. sz. Papir.
41. Petri Arçelati Chirurgia. XV. sz. Papir.
42. Leonardi Aretini de bello Italico adversus Gothos gesto libri IV. XV. sz.
43. Petri Aschpalt : de confectione medicamentorum. XV. sz. Papir.
44. Alexandri doctrinale. 1454. Papir.
45. Flavii Aviani liber fabularum Aesopi. XV. sz. (1416.)
46. Aristotelis liber physicorum. XV. sz. Papir.
47. Aesopiani et Aviani de diversis exemplis et instructionibus. XV. sz. Papir.
48. Psalterium Blasii Canonici Posoniensis. XV. sz. (1419.)
49. Calendarium commune. XIV. sz. Papir.
50. Chronicon mundi : a) ab initio mundi usque ad concilium Basileense ; b) chronica de imperii translatione a graecis in germanos. XV. sz. Papir.
51. Ciceronis officia paradoxa de senectute etc. XV. sz. Papir.
52. Artis chimicae libri II. XV. sz. Papir.
53. Ciceronis de officiis, de amicitia dialogus. XV. sz.
54. Ciceronis de officiis. XV. sz.
55. Ciceronis de officiis, de senectute, de amicitia, paradoxa. XV. sz.
56. Ciceronis officia et paradoxa. XV. sz. Papir.
57. Cicero ad Herennium. XV. sz. Papir.

58. Ciceronis Tusculanarum quaestionum libri. XV. sz.
 59. Ciceronis de finibus bonorum et malorum. XV. sz.
- Hártya. (Palimpsest.)
60. Historia romana. XV. sz. Papir.
 61. Astronomia. XV. sz. Papir.
 62. Computus astronomici. XV. sz.
 63. Computus ecclesiastici et astronomici. XV. sz. Papir.
 64. Curtius. XV. sz.
 65. Diogenes Laertius. XV. sz.
 66. Chronicon Dubnicense. 1480. Papir.
 67. Lucii Annaei Flori de tota historia Titi Livii epitome.
 XV. sz.
68. Florus. XV. sz.
 69. Georgii Eppi Patav. Statuta. 1419-ból.
 70. Horatii Epistolae. XV. sz.
 71. Horatii Ars poetica. XV. sz.
 72. Juvenalis Satyrarum libri. XV. sz.
 73. Jul. Caesaris commentarii de bello gallico. XV. sz.
 74. Juvenalis Satyrae. XV. sz.
 75. Acta concilii Basileensis. XV. sz.
 76. Juvenalis Satyrae. XV. sz.
 77. Ugyanabból más példány.
 78. Laurentii Pisani dialogus qui dicitur Cyprianus. XV. sz.
 79. Lucani Pharsalia. 1420. Papir.
 80. Alchymia. XV. sz. Papir.
 81. Martini Chronica romana, de gestis summorum pontificum. 1466. Papir.
 82. Missale pro ecclesiis Hungariae. XV. sz. 8 példány.
 83. Chronicon Norimbergense. XV. sz. Papir.
 84. Bartholomaei Montignani : Liber contigiorum medicinalium. XV. sz. Papir.
 85. Chronica romana. XV. sz. Papir.
 86. Persii Satyrae. XV. sz. Papir.
 87. Persii Satyrae cum commentariis. XV. sz. Papir.
 88. Suetonius : De XII. Caesaribus. XV. sz.
 89. Codex epistolaris Sigismundi regis etc. XV. sz. Papir.
 90. Terentii Comoediae XV. sz. Papir.
 91. Terentii Comoediae cum scholiis. XV. sz. Papir.

92. Sallustii Crispi Bellum Catilinarium. XV. sz.
93. Sallustii Crispi De bello Catilin. et Jugurthino. XV. sz. Papir.
94. Sallustii Crispi De bello Catilin. cum scholiis. XV. sz. Papir.
95. Rituale et Constitutiones Paulinorum. 1409. Papir.
96. Repertorium juris alphabeticum. XV. sz. Papir.
97. Breve chronicon episc. Ratisbonensis. XV. sz. Papir.
98. Ptolomaei Cosmographia. XV. sz. Papir.
98. Platina de honesta voluptate et valetudine. XV. sz.
99. Platina de honesta voluptate et valetudine. XV. sz.
100. Tractatus de Sphaera. XV. sz.
101. Tractatus artis inferioris astronom. XV. sz. Papir.
102. Virgilius. XV. sz.
103. Ugyanaz „
104. „ „ Papir.
105. Franciscus Barbarus : De re uxoria. XV. sz.
106. Virgilius et Ovidius. XV. sz. Papir.
107. Valerius Maximus. XV. sz. Papir.
108. Statuta civitatis Justinopolis. XV. sz. Papir.
109. Catullus, Tibullus, Propertius. XV. sz.
110. Nagylaki István kanonok Breviariuma 1489-ből.
111. Ransani Petri : Annales hungarici. XV. sz.
112. Galeotti Martii : De egregie, sapienter, iocose dictis ac factis S. Regis Mathiae ad inclitum ducem Johannem eius filium. XV. sz.

IV. NÉMET CODEXEK.

1. Daz puche baumgart genannt. XIII. sz. Hártya.
2. Libellus Censuum Prepositure Rhetiae. (Güldbüchel.) XIV. sz. Hártya.
3. Muffel Pauli bürgers Nürnberg Salbuch. 1387.
4. Nonnenchoral u. Liturgie. XIV. sz. Hártya.
5. Schwabenspiegel. XIV. sz.
6. Calendarium eccl. Bamberg. XV. sz.
7. Alchymia. XV. sz. Hártya.
8. Alchymia. XV. sz. Papir.
9. Lantrecht od. Schwabenspiegel. XV. sz.
10. P. Jeronymi Chronic des römischen Reichs. XV. sz. Papir.
11. Helden und Zaubergeschichten. XV. sz. Papir.

12. Privilegia et iura municipalia urbis Viennensis. 1277—1453. XV. sz. Papir.

13. Hagen : Chronicon Austriae. XV. sz. Papir.

14. Legende des heil. Georg von Vngarn. XV. sz. Papir.

V. OLASZ, HOLLAND, GÖRÖG, ÖRMÉNY, CSEH ÉS ILLYR-SZERB
NYELVŰ CODEXEK.

1. Statuta originalia ephip pipariorum seu sellariorum Mediolanensium de a. 1473. (Olasz.)

2. Gratosi Benincasae Anconitani : Mappae Nauticae a. 1474. Papir. (Olasz.)

3. Pamphilia. XV. sz. (Olasz.)

4. Legende der heyligher werdigher vrouwen Sinte Annen. XV. sz. [1458.] (Holland.)

5. Sinte Matheus ewangelie. XIV. sz. [1436.] (Holland.)

6. Auslegung der zehn Ghebot Gods. (Expositio Decalogi.) XV. sz. (Holl.)

7. Breviarium Hollandicum. Cum glossis manu Franc. Kazinczy. XV. sz. [1426.] (Holl.)

8. Liber precum idiomate hollandico. XV. sz. [1415.]

9. Codex graecus Carpozovianus : IV. Evangeliorum. Lapnagyságú miniature-ökkel. XI. sz. (Görög.)

10. Philostrati : Heroica. XV. (Görög.)

11. Evangeliorum liber Armeniacus. XV. sz. (Örmény.) Papir.

12. Rituale Armeniacum. XIV. sz. (Örmény.)

13. Meditationes sacrae homileticae idiomate Armeniaco. XV. sz. Papir.

14. Nowi Zákon spisani skrze Waelawa nigečki u Swatého Wogtecha prebiwogiciho Magstra Skolniho we Wiligu S. Jakuba Apostola. 1469. (Cseh.) Papir.

15. Rokycána Jána : Postylla czeska. XVI. sz. [1581.] (Cseh.) Papir.

16. Sartori Nicodemi Concordantia Evangelistarum. XVI. sz. [1591.] (Cseh.) Papir.

17. Biblia illyrica novi testamenti. XIV—XV. sz. (Ó-szláv.)

18. Testamentum novum idiomate serbico. XV. sz. (Ó-szláv.)
Papir.

VI. KELETI KÉZÍRATOK.

a) Arab kéziratok.

1. *Korán*. 4r. 240 lev.
2. *Korán*. Elejétől az 58-ik szúra 12-ik verséig. 4r. 332 lev.
3. *Korán*. XVI dzsuz', szúra 18 v. 75—20 v. 135.
4. *Korán*. I—III dzsúz', szúra 1—3 v. 85.
5. *Korán-magyarázat*. 4r. 38 lev.
6. Koránmagyarázat. *Sheikzâdê* kommentárja Al-Bejdâwi híres Korán-tefszírjéhez. A budai nagy meceset könyvtárából.
7. *Multaka al-abhur*. (A tengerek összefolyása.) *Seikh Ibrahim Halabi* műve.
8. *Chazânat al-fatâvi* (fetvâ-k tárháza.) Azonos *Iftikhâr ad-Dîn Tahir b. Ahmed Chulâszat* al-fatâvi ez. jogi munkájának első részével.
9. *Rituale Mahometanum*.
10. *Latâ'if al-minan*. A budai nagy meceset könyvtárából.
11. *Kitâb al-szub'-ijjât*. Szerzője *Abû Nasr*. Muhammed b'-Abd-al-Rahmân al-Hamadâni.
12. *Keresztyén-arab codex*. *Kitâb madâ'ih mukaddasz*.

b) Persa kéziratok.

13. *Szilsiilet al-dahab* (Arany láncz). Szerzője *Dzsâmi Mau-lânâ Nâr al-Dîn 'Abd-al rahmân*.
14. *Lejla-ve-Medznân*. Szerzője *'Abdallâh al-Hâtifi*.
15. Ferîd-al Dîn 'Attâr persa költő *Penûl-Name* (Tanács-könyv) ez. tankölteményének egy része.

c) Török kéziratok.

16. *Mîr 'Alî Sîr Nevâ'î* esagataj költő munkái.
17. *Hâszn u-dîl* (Szépség és szív.) Szerzője *Hasszan b Szajjidî Chodzsa Ahî*.
18. *Mevlâden-nebi*. (A próféta születése.)
19. *Teshrîfât-i-mû'ta bara*. (A legnevezetesebb udvari szer-tartások.)
20. *Defter mufasszal livâ Novigrad be-mirmiran Budun* (Buda mirmirânságában levő Nógrád részletes defterje.) 987=1579-ből.

21. *Futáhát iláhiyje kitáb al a Cháfíjjá li-(cod. al-) Shámúr al-Hindirahmat Allahi 'alejhiva-'ala dzsámí' mashá'-ich al-izslám* (— Isten felvilágosításai az indiai Shamúr K. al-Cháfíjja, azaz „Titkok könyve“ czimű művének.)

d) *Héber kéziratok.*

1. A *Mardekhai* könyve. XV. sz.
2. *Egy kabbalisticus írott óvszer (Amulet.)*
3. *Mózes öt könyve, a „haphtárâh-k és az öt „megillah,“ „targâm“-mal és Raschi magyarázatával.* XV. sz.
4. *A parancsolatok kis könyve.* Két codexben.
5. *Izraelita imakönyv.* (Siddûr.)

e) *Vegyesek.*

1. Amhar nyelvű biblia a XV. századból.
2. Budhista Rituale a XVIII. századból pali-birmai nyelven.
3. Számos kézírattöredék.

C.

OKLEVÉL-GYŰJTEMÉNY.

Az oklevél-gyűjtemény illetőleg a levéltár, a M. Nemz. Múzeum könyvtárának kiegészítő részét képezi, s 80,000 drb oklevélből, levélből és actából áll. Ezekből 30,000 darab a Nemzeti Múzeum tulajdona, 50,000 darab pedig családi örök letétemény. Ez utóbbiak a könyvtár oklevél-gyűjteményével egy teremben ugyan, de egymástól egészen elkülönítve kezeltetnek. Ha a gyűjtemény összes anyaga két főcsoportra, u. m. *mohácsi vész előtti*re és *utánira* osztályozzuk, az oklevelekről a következő kimutatást nyerjük :

a) A könyvtár tulajdonát képező gyűjteményben a mohácsi vész előtti oklevelek és levelek száma :

1. Hazai	4354 drb
2. Külföldi.	760 „

Összesen : 5114 drb.

b) A letéteményezett családi levéltárakban a mohácsi vész előtti oklevelek száma :

1. Kállay-család levéltárából	5980 drb
2. b. Jeszenák-család levéltárából	58 „

3. Hanvay-család levéltárából	244	drb
4. Danes " "	80	"
5. Gr. Berényi " "	26	"
6. Soós " "	770	"
7. Gr. Forgách " "	2952	"
8. Gr. Eszterházy Dániel levéltárából . . .	30	"
9. Békássy " "	342	"
10. Máriássy " "	830	"
11. Gr. Rhédey " "	23	"
12. Kisfaludy " "	1954	"
	<u>Összesen : 13289</u>	<u>drb</u>
	Főösszeg : 18403	drb okle- vél s levél.

A gyűjtemény *legrégibb* hazai pergamen oklevele 1201-ből, papir oklevele 1325-ből, armalisa 1415-ből, czéhszabálya 1466-ból, magyar levele 1504-ből való. A külföldi oklevelek között a leg-
régibb papir-oklevél 1273-ban van kiállítva. Aranypecsétes okle-
vél van *három*, és pedig II. Endrétől 1225., IV. Bélától 1251.
s IV. Bélától 1258. évi kelettel.

D.

A KÖNYVTÁR EZ IDŐSZERINTI TISZVISELŐI.

Könyvtárőr : Majláth Béla, a magy. tud. akadémia levelező, a magy. történelmi, az országos régészeti, a magy. heraldikai és genealogiai s más tudományos társulatok igazgató-választmányi tagja, a Kárpát Egyleti Évkönyv segédszerkesztője. (Könyvtári tisztviselő 1879 óta.)

Segédőrök : Barna Ferdinánd t. ör, a magy. tud. akad. lev., a nyelvtudományi bizottság, a finn irod. s a finn-ugor társaság tagja. (Könyvtári tisztviselő 1860 óta.)

Csontos János, a magy. tud. akadémia lev., az akad. irodalomtörténeti bizottság, a magy. tört. társulat és a magy. heraldikai és genealogiai társulat igazgató-választmányi tagja, a „Magyar Könyv-Szemle“ szerkesztője. (Könyvtári tisztviselő 1874 óta.)

Major Lajos, a magy. tört. társulat tagja. (Könyvtári tisztviselő 1872 óta.)

Dr. Szinnye József, a magy. tud. akad., a finn irodalmi, a finn-ugor társulat lev., s a magy. philologiai társaság igaz-

gató-választmányi tagja, egyetemi m. tanár. (Könyvtári tisztviselő 1881 óta.)

Dr. Fejérfataky László levéltárnok, a m. tud. akad. lev., a magy. tört., a magy. genealogiai és heraldikai társulatok igazgató-választmányi tagja, ez utóbbinak titkára és a „Turul“ szerkesztője, egyetemi magántanár. (Könyvtári tisztviselő 1882 óta.)

Irnok : Horváth Ignác, a magy. tört. társulat tagja. (Könyvtári tisztviselő 1882 óta.)

Ezenkívül négy napdíjas és négy szolgál.

IRODALOM.

1. Catalogus Bibliothecae Hungaricae Francisci Com. Széchényi. Partes II. Sopronii 1799. 8r.

2. Index alter libros Bibliothecae Hungaricae Francisci Com. Széchényi duobus tomis comprehensos in scientiarum ordine distributos exhibens. Pesthini 1800. 8r.

3. Catalogus Bibliothecae Hungaricae Nationalis Széchényianae. Supplementum I. Posonii 1803. 8r.

4. Index alter libros Bibliothecae Hungaricae Széchényiano-Regnicolaris Supplemento I. comprehensos, in Scientiarum ordines distributos exhibens. Posonii 1803. 8r.

5. Catalogus Bibliothecae Hungaricae Széchényiano-Regnicolaris. Supplementum II. Sopronii 1807. 8r.

6. Das ungrische National-Museum zu Pesth. Wien, 1814. 4r.

7. Catalogus Manuscriptorum Bibliothecae Nationalis hungaricae Széchényiano-Regnicolaris. Vol. I—III. Sopronii. 1815. 8r.

8. Miller Jacobi Ferd. Acta litteraria Musei. Nationalis Hungarici. Tomus I. Budae 1818. 8r.

9. Acta litteraria Musei Nationalis tervrajza. (Ver. Ofner u. Pester Zeitung. 1816. 56—57. sz.)

10. Ismét. (U. o. 1818. 32. 38. 39. sz.)

11. Ugyanaz. (Pressburger Zeitung. 1818. I. évf. 32. 38. sz.)

12. Luczenbacher János. Nagy-Szombati codex. Tudománytár. 1834. 1 hasonmással.

13. Horvát István. A magyar nyelv régi maradványairól. Tudományos Gyűjtemény. 1835. I—XII. 17 hasonmással.

14. Horvát István könyvtára. (Jelenkor. 1846. 79.)

15. Szóemelés a Horvát-gyűjtemény ügyében. Vasvári Pál. (Társalkodó. 1846. 97.)

16. Mátray Gábor. A Simor-codex ismertetése. Új Magyar Múzeum I. évf. 2 köt. (1850—51.)

17. Mátray Gábor. Egy magyar carthausi codex ismertetése. Ugyanott.

18. Mátray Gábor. A magyar nyelv divatozásáról hazánk tanodáiban a XVIII. század folytán. U. o. II. évf. (1851—52.) 2 köt.

19. Mátray Gábor. A második nyomtatott magyar könyv. U. o. III. évf. (1852—53.) 2 kötet.

20. Mátray Gábor. A magyar naptárak a közelebb lefolyt IV század alatt. U. o.

21. Mátray Gábor. A Magyar Nemzeti Múzeum négy magyar codexének ismertetése. U. o. IV. évf. (1853—54.) 2-ik kötet.

22. Clarissa szűzek régi magyar Ordinaria. M. Acad. Ért. 1855.

23. Igazítás Mátray Gábornak a Magyar Nemzeti Múzeum 4 magyar codexe ismertetéséhez. M. Akad. Ért. 1858.

24. A M. N. Múzeum mint intézet és tulajdon örökítése a gróf Ráday-féle könyvtár megvétele érdekében. Kubinyi Ágoston. (Pesti Napló, 1859. 17, 18, 31, 83, 85, 86.)

25. A nemzeti múzeum és könyvtár díszterme. T. K. Vasárnapi Ujság 1864.

26. Mátray Gábor. A M. N. Múzeum korszakai. Pesten. 1868. 8r.

27. Mátray Gábor. A Konstantinápolyból legújabbán érkezett 4 Corvin-codexről. [Ért. a nyelv- és széptud. o. köréből. II. köt. 1 füz. Budapest, 1870.]

28. Közkönyvtáraink és az országos könyvtár. Szász Károly. Pesti Napló 1871. 285—288.

29. Dr. Ring, Mich. Bericht über die Curtius-Handschriften des Ung. Nat. Museums. Budapest, 1873. 4r. 19 l.

30. Pulszky Ferencz. Mikes Kelemen ismeretlen kéziratáról. Kisfaludy-Társ. Évlapjai. Új folyam. X. köt. 1874—75.)

31. Pulszky Ferencz. Mikes Kelemen kézíratai. (A Magyar Nemzeti Múzeumban.) Fővárosi Lapok 1874. 144.

32. A mohácsi csatáról szóló egykorú újságlapok a M. N. Múzeum könyvtárában. Magy. Könyv-Szemle I. évf. (1876.) 8—14. l.

33. Barna Ferdinánd. A Magyar Nemzeti Múzeum Széchenyi országos könyvtárának rendezéséről. U. o. 127—134 és 173—183 l.

34. Csontosai János. A Farkas Lajos-féle gyűjtemény cödexei a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában. U. o. 134—140 és 183—189 l.

35. A Kállay-család levéltára. M. Könyv-Szemle. (1876.) I. évf. 166—167 l.

36. A Hanvay-család levéltára. U. o. 205—206 l.

37. A báró Jeszenák-család levéltára. U. o. 160 l.

38. Dr. Kohn Sámuel rabbi. A Magyar Nemzeti Múzeum héber kéziratai. U. o. II. évf. (1877.) 16—27 és 90—105 l.

39. Csontosai János. Adalék az 1848—49-iki hírlapirodalom bibliographiájához. U. o. 27—36 l.

40. Csontosai János. A M. N. Múzeum könyvtárának oklevél-gyűjteménye. U. o. 37—41 l.

41. Pulszky Ferencz. A Corvina maradványai. U. o. 145—152 l.

42. A kövecsesi Danes-család levéltára. U. o. II. évf. (1877.) 141—142 l.

43. Bubicz Zsigmond. A Nemzeti Múzeum fa- és rézmetsetei. U. o. 218—222 l.

44. Fraknoi Vilmos. A M. Nemzeti Múzeum könyvtárának magyar történeti és irodalom-történeti kiállítása. U. o. 261—320 l. Megjelent önállóan is. Budapest, 1877.

45. Csontosai János. Adalék a magyarországi cigányok történetéhez. A Danes-család levéltárában. Századok. 1877. 454—456 l.

46. Csontosai János. Egy magyar példabeszéd a XVII. századból a Hanvay-család levéltárában. U. o. 175—177 l.

47. A Széchenyi könyvtár gyarapodása. E. K. Fővárosi Lapok. 1877. 40.

48. Boynychich Iván. Két ó-szláv kézirat a M. Nemzeti Múzeum könyvtárában. U. o. III. évf. (1878.) 224—227 l.

49. Fraknói Vilmos. Könyvtáblákban fölfedezett XVI. és XVII. századbeli magyar ősnymtatványok. U. o. 251—302 l.

50. Dr. Kresmárik János. Egy csagataj kézirat a Nemzeti Múzeum könyvtárában. U. o. 328—331 l.

51. Adalékok Szabó Károly régi magyar könyvtárához. A M. Nemzeti Múzeum könyvtárából. U. o. IV. évf. (1879.) 20—34 l.

52. Densusianu Miklós. Ritka román biblia a M. N. Múzeum könyvtárában. U. o. 157—158 l.

53. Fraknói Vilmos. A legrégebb magyar nyomtatvány. U. o. 169—180 l.

54. Fraknói Vilmos. A Pray-codex. U. o. 275—278 l.

55. A múzeumi könyvtár. Pesti Napló. 1879. 143.

56. Goldziher Ignác. A Magyar Nemzeti Múzeumi könyvtár keleti kézíratai. U. o. V. évf. (1880.) 102—125 és 222—243 l.

57. Majláth Béla. Adalékok Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárához. U. o. 126—134 l.

58. Majláth Béla és Thallóczy Lajos. Petőfi Sándor hátrahagyott kézíratai és könyvtára. U. o. 193—217 l.

59. Majláth Béla. A gróf Forgách-család levéltára. U. o. 368—371 l.

60. Bubics Zsigmond. Magyarországi várak és városoknak a M. N. Múzeum könyvtárában létező fa- és rézmetszetei. Budapest. 1880. VIII. + 104 l. és 22 fénynyomatú tábla.

61. A Nemzeti Múzeum ügyeinek megvizsgálására kiküldött bizottság jelentése. Báró Radvánszky Bélától. Magyar Könyv-Szemle. VI. évf. 1881. 31—63. l.

62. Majláth Béla. Adalék Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárához. U. o. VI. évf. (1881.) 83 l. és 239—242 és 348 l.

63. Komáromy András. Gróf Eszterházy Dániel levéltára a Nemzeti Múzeum könyvtárában. U. o. VII. évf. (1882.) 72—81 l.

64. Majláth Béla. Adalékok Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárához. U. o. 270—273 l.

65. Hahn Adolf. Dugonics Tárházija. Egyetemes Philologiai Közlöny. VI. évf. (1882.) 733—776. Megjelent önállóan is. Budapest. 1882. 8r.

66. Nagy Sándor. Horvát István kézíratai a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában. U. o. VIII. évf. (1883.) 1—26 l.

67. Majláth Béla. Adalékok. U. o. 27—29 l.

68. Komáromy András. A kishédei gróf Rhédey-család levéltára a Nemzeti Múzeum könyvtárában. U. o. 30—30 l.

69. Dr. Szinnyei József. A magyar nyelvészeti irodalom bibliographiája Révai előtt. U. o. 148—163 l.

70. Dr. Nagy Sándor. Hazai tanodai drámák a Nemzeti Múzeum könyvtárában. U. o. 309—335 l.

71. Nagy Sándor. Heraldikai és sphragistikai kéziratok a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában. Turul. I. évf. (1883.) 150—151 l.

72. Dugonics András följegyzései. (Olesó Könyvtár 162 sz. Budapest, 1883.)

73. Dr. Nagy Sándor. Szombatos codexek a Nemzeti Múzeumban. [Érték. a nyelv- és széptud. oszt. köréből. XII. k. 2. sz.] Budapest. 1884.

74. Hahn Adolf. Ének Thököly Imre és Zrinyi Ilona házasságáról. U. o. VIII. évf. (1884.) 361—415 l. Megjelent önállóan az Olesó Könyvtárban. 172. sz. Budapest. 1884.

75. Dr. Nagy Alexander. Schulcomoen in der Bibliothek des Ung. National-Museums. Ungarische Revue. 1885. Jahrg. II. Heft 91—121 l.

76. Dr. Nagy Sándor. Adalékok XVI—XVII. századi elbeszélő költészetünk irodalmához. Egyet. Phil. Közöny. IX. évf. (1885.) 25—37 és 155—182. l.

77. Fináczy Ernő. A M. N. Múzeumi könyvtár Livius-codexe U. o.

Hivatalos jelentések a M. Nemz. Múzeumi könyvtár állapotról, gyarapodásáról és forgalmáról. 1876-tól mostanig évenként külön a „Magyar Könyv-Szemle“ illető évfolyamaiban.

Ezekon kívül a könyvtárban található unicumok és ritkaságokról jelentek meg ismertetések a Könyvkiállítási Kalaúzban, Könyvkiállítási Emlékben, Döbrentei Régi Magyar Nyelvemlékeiben, a Nyelvemléktárban, számos hazai és külföldi szakfolyóiratban és a „Magyar Könyv-Szemlében“.